

ВІДГУК

офіційного опонента докторки юридичних наук, професорки Давидової Ірини Віталівни на дисертаційне дослідження Танасюк Олени Євгенівни на тему: «Зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої внаслідок рятування здоров'я, життя та майна фізичної особи», подане на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої внаслідок рятування здоров'я, життя та майна фізичної особи виступають важливим елементом цивільно-правової системи, спрямованим на захист прав і законних інтересів осіб, які постраждали в результаті надзвичайних обставин.

На сучасному етапі науково-правової думки та законодавчої практики в Україні існує комплекс проблемних питань, пов'язаних із визначенням правової природи та змісту зобов'язань такого характеру; критеріями встановлення підстав виникнення обов'язку щодо відшкодування шкоди; мірою відповідальності та механізмами компенсації втрат; юридичною кваліфікацією дій рятівника як у межах правомірної поведінки, так і поза її межами; міжнародно-правовими стандартами і порівняльним аналізом інститутів рятування та відшкодування шкоди в інших правових системах.

Особливої ваги це питання набуває в умовах зростання соціальних ризиків, надзвичайних ситуацій різного характеру, а також підвищеної уваги до прав людини та гарантій їх захисту. Надання правової оцінки таким зобов'язанням сприяє не лише запобіганню правовим колізіям, але й формуванню більш ефективного механізму правового захисту та соціального захисту осіб, які потерпіли внаслідок необхідних рятувальних дій.

З огляду на зазначене, поглиблене наукове дослідження зобов'язань щодо відшкодування шкоди, завданої рятуванням здоров'я, життя та майна фізичної особи є важливим кроком до вдосконалення національного

цивільного законодавства та судової практики, підвищення юридичної певності та ефективності правового регулювання суспільних відносин у цій сфері.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Роботу виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи кафедри цивільного права та процесу на 2017–2023 роки «Актуальні питання правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин у контексті приведення законодавства України до європейських стандартів» (державний реєстраційний номер 0117U000105), а також на 2024–2030 роки «Актуальні питання правового регулювання здійснення та захисту особистих немайнових і майнових прав суб'єктів приватного права» (державний реєстраційний номер 0124U002539), що є складовою наукової теми Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» на 2017–2026 роки (державний реєстраційний номер 0117U000103).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційна робота Танасюк Олени Євгенівни характеризується оптимальною, продуманою дослідницькою стратегією та логікою розв'язання проблем, що підлягають науковому аналізу. Змісту дисертації притаманна методична і концептуальна цілісність, гармонійність наукового викладу, в цілому позбавленого однобічних чи категоричних висновків.

Авторка зарекомендувала себе як ґрунтовна, послідовна і уважна до деталей дослідниця. Сформульовані у дисертаційній роботі наукові положення, висновки та рекомендації характеризуються належним рівнем теоретичної й практичної обґрунтованості. Ця робота фактично є першим комплексним спеціальним дослідженням зобов'язання з відшкодування

шкоди, завданої внаслідок рятування здоров'я, життя та майна фізичної особи.

Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації є обґрунтованими. Вони одержані за допомогою загальнонаукових та спеціально-правових методів наукового пізнання, а саме: формально-логічного (догматичного) – дозволив визначити поняття, ознаки зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої внаслідок рятування здоров'я, життя та майна фізичної особи та інших видів недоговірних зобов'язань, а також охарактеризувати підстави виникнення та елементи зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої внаслідок рятування здоров'я, життя та майна фізичної особи; системно-функціонального – дозволив з'ясувати ризиковий та охоронно-регулятивний характер зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої внаслідок рятування здоров'я, життя та майна фізичної особи та їх місце у системі недоговірних зобов'язань, суб'єктів та об'єкт цих зобов'язань, види загроз завдання шкоди іншим особам; історичного – дозволив охарактеризувати динаміку формування сучасної концепції зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої внаслідок рятування здоров'я, життя та майна фізичної особи, а також зробити висновок про спільне історичне походження видів недоговірних зобов'язань – від права Стародавнього Риму; порівняльного аналізу – дозволив виявити схожі та відмінні ознаки між зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої внаслідок рятування здоров'я, життя та майна фізичної особи та *negotiorum gestio*, зобов'язання зі створення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або юридичної особи та зобов'язання з відшкодування шкоди (згідно глави 82 ЦК України), порівняти цивільно-правовий статус суб'єктів зобов'язань, визначення особливостей тварин та цифрових речей у системі об'єктів загрози завдання шкоди; тлумачення норм права – дозволив проаналізувати зміст нормативно-правових актів у сфері цивільного захисту, відшкодування шкоди, зокрема у надзвичайних ситуаціях, а також цивільного та кримінального законодавства; аксіоматичного – дозволив

виявити традиційні концепції розуміння правових категорій (юридичний факт, фактичний склад, дія, вчинок, підстава, умова, шкода, збитки та інші) та на їх підґрунті виявлено і охарактеризовано похідні від них положення про відшкодування шкоди, завданої внаслідок рятування здоров'я, життя та майна фізичної особи.

Структура дисертації відповідає меті та предмету дослідження, й складається зі вступу, трьох розділів, які містять шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Такий підхід до структурування змісту дослідження виглядає цілком логічним, адже дозволив здобувачці розкрити завдання, що були обрані для дослідження, а саме: визначити поняття та ознаки зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої внаслідок рятування здоров'я, життя та майна фізичної особи; охарактеризувати співвідношення зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої внаслідок рятування здоров'я, життя та майна фізичної особи з іншими видами недоговірних зобов'язань; розкрити підстави виникнення зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої внаслідок рятування здоров'я, життя та майна фізичної особи; визначити поняття загрози у зобов'язаннях з відшкодування шкоди, завданої внаслідок рятування здоров'я, життя та майна фізичної особи; охарактеризувати життя, здоров'я та майно фізичної особи як об'єкти загрози у зобов'язаннях з відшкодування шкоди; з'ясувати особливості цифрової речі як особливого об'єкта загрози у зобов'язаннях з відшкодування шкоди; охарактеризувати суб'єктів, об'єкт та зміст зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої внаслідок рятування здоров'я, життя та майна фізичної особи; розробити науково-теоретичні пропозиції для вирішення проблемних питань у сфері правового регулювання відшкодування шкоди, завданої внаслідок рятування здоров'я, життя та майна фізичної особи.

Повнота викладу положень і висновків дисертацій в опублікованих працях. Положення та висновки дисертації сформульовано у 6 публікаціях, 4 з яких містяться в наукових фахових виданнях, що є

достатнім для виконання умови щодо апробації дисертаційного дослідження та п. 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії.

Оцінка ідентичності змісту наукових статей, тез та основних положень дисертації. Зміст наукових статей та тез відтворює інформацію про методологію дослідження, обрану здобувачкою, а способи аргументації та основні ідеї викладені лаконічно. Положення наукових праць авторки розроблені нею особисто та мають самостійний характер. У дисертації ідеї та розробки, які належать співавторам у його публікаціях, не використовувались.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дана дисертаційна робота є першим в Україні комплексним дослідженням зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої внаслідок рятування здоров'я, життя та майна фізичної особи.

Авторкою здійснено власні напрацювання та зроблено на їх основі висновки, які обумовлюють наукову новизну та достовірність одержаних в результаті дисертаційного дослідження результатів.

Інтерес становить пропозиція положення про відшкодування шкоди, завданої майну особи, яка без відповідних повноважень рятувала від реальної загрози тварину такого змісту: а) шкода, завдана майну особи, яка без відповідних повноважень рятувала від реальної загрози тварину (домашню, дику) відшкодовується її власником (володільцем); б) якщо такої шкоди завдано внаслідок рятування безпритульної тварини, то вона відшкодовується сільськими, селищними, міськими радами; в) якщо дика тварина перебувала у стані природної волі в межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, шкода відшкодовується державою в повному обсязі.

Має практичне значення також доведене положення про те, що цифрова річ є особливим об'єктом загрози у зобов'язаннях з відшкодування шкоди, завданої внаслідок рятування майна фізичної особи.

Обґрунтованим є й аналіз питань щодо відшкодування моральної шкоди в межах даного дослідження. Так, здається логічним положення наукової новизни, де авторка пропонує закріпити відсутність права на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок рятування здоров'я, життя та майна фізичної особи у: 1) юридичної особи, у тому числі фізичної особи-підприємця, замовника, підприємницького товариства, кооперативу (рятувальника); 2) фізичної особи, яка рятувала від реальної загрози майно, зокрема цифрову річ, іншої фізичної особи.

Заслуговує на увагу й виділені три різновиди ознак правомірності вчинення дії з рятування здоров'я, життя та майна фізичної особи. Зокрема, до першого різновиду авторка відносить ознаки, які характеризують загрозу для здоров'я, життя та майна фізичної особи: а) реальність; б) спрямованість на порушення цивільних прав та інтересів фізичної особи; в) істотність – у разі загрози майну іншої особи (при цьому сама загроза є мотивом для особи вчинити дії з рятування здоров'я, життя та майна фізичної особи); до другого - ознаки, які характеризують усунення загрози здоров'ю, життя та майну фізичної особи: а) метою є ліквідація загрози (небезпеки); б) спосіб дії – рятування; в) обставини – відсутність можливості усунення загрози (небезпеки) іншими суб'єктами (професійними рятувальниками) та іншими способами; до третього - завдана шкода: а) шкода має бути завдана рятувальнику; б) шкода може виявлятися у вигляді каліцтва, іншого ушкодження здоров'я, смерті фізичної особи або пошкодження, знищення майна рятувальника; в) розмір завданої шкоди не може бути більшим ніж вартість майна, яке рятувалося. Така класифікація видається досить структурованою та обґрунтованою.

На увагу також заслуговують й інші положення наукової новизни та висновки дисертаційного дослідження Танасюк О.Є.

Загалом дисертація характеризується цілою низкою інших положень, що свідчать на користь оригінального характеру отриманих результатів.

Положення новизни, що виносяться на захист, підкріплені відповідними висновками по ходу дослідження, а також належним чином обґрунтовані.

Робота містить наукові положення, які мають важливе науково-теоретичне значення й практичне спрямування. Зокрема, **практична і науково-теоретична значимість отриманих результатів** дисертаційного дослідження полягає в тому, що вони можуть бути використані у: науково-дослідній діяльності – як підґрунтя для подальших загальнотеоретичних наукових досліджень проблем недоговірних зобов'язань та зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої внаслідок рятування здоров'я, життя та майна фізичної особи зокрема; правотворчій сфері – для вдосконалення законодавства у сфері правового регулювання ЗВШРФО; правозастосовній сфері – для вирішення спорів у разі завдання шкоди внаслідок рятування здоров'я, життя та майна фізичної особи; навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Цивільне право», «Зобов'язання з відшкодування шкоди» та ін., розробці навчальних планів і програм, підготовці підручників, навчальних посібників, практикумів із зазначених дисциплін.

Ознайомлення з роботою Танасюк О.Є. дає підстави зробити висновок, що ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, ступінь їх достовірності та наукової новизни в цілому відповідають вимогам, що ставляться до даного виду робіт.

Оцінка оформлення дисертації. Стиль, форма, зміст рукопису свідчать про професійність дисертантки, схильність до наукового аналізу, вміння використовувати літературні, нормативні джерела, судову практику,

формувані на їх основі власні теоретичні і практичні висновки та рекомендації.

У цілому дисертації властива повнота, системність подання та логічність викладення матеріалу. Авторський стиль відповідає вимогам науковості, мова дисертації коректна та зрозуміла. Дисертацію оформлено відповідно до встановлених вимог.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Дисертаційне дослідження містить посилання на згадані авторкою у тексті джерела інформації при використанні ідей, розробок, тверджень, дотримано положення законодавства про авторські права, надано повну та достовірну інформацію про результати наукової діяльності, а також використані методи дослідження. Вказане дозволяє зробити висновок про дотримання дисертанткою вимог академічної доброчесності.

Зауваження щодо змісту дисертації. Не заперечуючи актуальність проведеного авторкою дослідження, наукову новизну, обґрунтованість і достовірність положень роботи, високий теоретичний рівень, а також практичну значущість результатів для вдосконалення національного законодавства у сфері цивільного права та правозастосування, разом із тим необхідно зазначити, що окремі положення дисертаційної роботи Танасюк Олени Євгенівни мають дискусійний характер, а деякі висновки потребують додаткової аргументації.

1. Авторка пропонує внести зміни до ст. 1162 ЦК України, додавши слова «зокрема цифрову річ» після слова «майно» (с. 213 дисертації). Водночас, згідно зі ст. 179-1 ЦК України, до цифрових речей застосовуються положення про речі. У тексті роботи також зазначено, що цифрова річ є майном. Виникає питання: чи є необхідність у спеціальному виокремленні цифрової речі у ст. 1162 ЦК України, якщо вона і так охоплюється поняттям «майно»? Чи не призведе така деталізація до необхідності перераховувати й інші специфічні види майна?

2. Авторка стверджує, що рятувальником може бути юридична особа, якщо дії вчиняв її працівник під час виконання трудових обов'язків (с. 148-149 дисертації). Однак сутність зобов'язань з відшкодування шкоди, завданої внаслідок рятування здоров'я, життя та майна фізичної особи полягає у діях особи «без відповідних повноважень». Якщо працівник діє в межах трудових обов'язків, він діє на підставі повноважень, наданих роботодавцем. Виникає колізія: якщо дії входять до трудових обов'язків, то це не є діями без повноважень (що суперечить природі глави 80 ЦК України); якщо ж не входять – то чому відповідати/отримувати відшкодування має юридична особа, а не фізична особа-працівник? Потребує додаткового пояснення, як корелюється «виконання трудових обов'язків» з ознакою «без відповідних повноважень» у контексті ст. 1161 ЦК України.

3. Авторка класифікує дії рятувальника як «невольові юридичні вчинки», зазначаючи (с. 88 дисертації), що хоча воля на порятунок є, вона не спрямована на виникнення правовідносин. Водночас, у тексті зазначається, що рятування є «свідомою, вольовою поведінкою». Твердження про «невольовий» характер дій видається дещо суперечливим психологічній природі рятування, яке часто є актом найвищого прояву волі та рішучості. Можливо, доцільніше говорити про специфічну спрямованість волі, аніж про невольовий характер вчинку?

4. Авторка стверджує, що зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої внаслідок рятування здоров'я, життя та майна фізичної особи є одночасно регулятивними та охоронними без трансформації одних в інші (с. 22 дисертації). Така конструкція видається дещо штучною. Якщо основною метою є відновлення майнової сфери рятувальника (охорона інтересу), то чому не визнати їх класичними охоронними зобов'язаннями, які виникають з юридичного факту завдання шкоди (навіть при правомірності дій)? Введення змішаної категорії може ускладнити кваліфікацію правовідносин.

5. В роботі бракує аналізу особливостей зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої внаслідок рятування здоров'я, життя та майна фізичної особи в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Загальний висновок по дисертації. Дисертаційне дослідження Танасюк Олени Євгенівни на тему «Зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої внаслідок рятування здоров'я, життя та майна фізичної особи» є самостійною кваліфікованою науковою працею. Представлені у дисертації положення науково обґрунтовані, а здобувачка на належному рівні виконала поставлене наукове завдання та оволоділа методологією наукової діяльності.

Дисертаційне дослідження Танасюк О.Є. відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а Танасюк Олена Євгенівна заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (08 - Право).

Офіційний опонент:

**докторка юридичних наук, професорка
професорка кафедри приватного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»**

Ірина ДАВИДОВА